

doc. PhDr. Eva Odlerová, CSc.

Fakulta masmediálnej komunikácie, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava

Posudok na habilitačnú prácu Mgr. Richarda Stáhela, PhD.

„Pojem krízy v environmentálnom myslení“.

Reflexie predmetnej problematiky, prezentované v habilitačnej práci autora Mgr. Richarda Stáhela, PhD., sú bohaté na nové pohľady fenoménu krízy, ktorý v kontexte s jeho mnohorakou interpretáciou strácali pôvodné určenie. Preto v centre pozornosti týchto reflexií je úsilie autora kategóriu krízy (v aplikácii na životné prostredie) špecifikovať a na úrovni pojmovno – kategoriálneho aparátu ho dôsledne precizovať (z gnozeologického, sociálno – ekonomického, no predovšetkým z ekologického hľadiska).

Uvedenej zložitosti danej problematiky autor podriaďuje celkovú štruktúru habilitačnej práce: jej jednotlivé kapitoly sú v ideovej kontinuite a v logických súvislostiach korešpondujú s úsilím autora (vymedzenom v cieľoch habilitačnej práce) vniest' do problematiky ekologickej krízy „metodologický poriadok“, t.j. interpretovať tento fenomén z pozície zreteľne vymedzených kritérií, podmienok, v rámci ktorých dochádza k ekologickej kríze a formulovanie východísk z tejto doby vyprodukowanej neľahkej existenciálnej situácie súčasnej spoločnosti.

Vo vyššie uvedenom vstupe autor v celom texte habilitačnej práce sa usiluje kľúčový problém (pojem krízy) identifikovať v nasledujúcich súvislostiach. To znamená, že:

1. Pojem krízy v environmentálnom myslení je produktom zmnožovania environmentálnych záťaží na životnom prostredí, neúnosnej devastácie predovšetkým tej časti prírody, ktorá je organickou súčasťou určujúcich podmienok pre existenciu človeka,

pre produktívnu výmenu „látok medzi človekom a prírodou“, bez externalít, negatívne ovplyvňujúcich sociálny svet, žiaľ aj za „pomoci“ vedecko-technických vymožeností; aplikované na osvojovanie prírody a jej zdrojov v nie dostatočnom prognostickom predstihu, „symbolizovali“ (či skôr realizovali) stratégiu „po nás potopa“.

2. Uvedený novodobý jav sa postupne stával predmetom pozornosti pre prírodovedné reflexie, neskôr v 60-tých rokoch prijímali účasť filozofické (ale aj etické, antropologické atď.) reflexie, rámcované inštitucionálne nezdôvodnenou legitimitou a kompetenciou najmä filozofie (vyšpecifikovanej do jej novo sa konštituovaného odvetvia – ekofilozofie).

3. Vstupom do tejto problematiky zo strany viacerých spoločenských, prírodných, technických, ekonomických, politologických a legislatívnych vied, dokonca aj zdravotno-medicínskych vied, reflexie o danej problematike sa zmnožovali, obohacovala sa ich rôznorodosť, avšak nie na úkor „exaktného“ poznania o súčasnom stave životného prostredia, o nekritickej redukcii biodiverzity, o klimatických anomáliách, spôsobených - a dodajme že toto tvrdenie nemá výnimku – človekom, jeho koristníckym vzťahom k svetu, v ktorom žije a chce aj v budúcnosti mať v ňom svoj domov.

4. V „systéme reflexií“ o environmentálnej, resp. ekologickej kríze z viacerých, vyššie uvedených aspektov je teda potrebná „rekonštrukcia“ v oblasti jej pojmov - kategoriálneho vymedzenia - jej prostredníctvom sa reflexie o prírodnom a životnom prostredí obohacujú o nové dimenzie, čím sa modifikuje chápanie pojmu krízy, reflektovanej napríklad iba prírodnými a technickými vedami; alebo filozofickými iniciatívami.

5. Prítomnosťou iných - spoločenských, politických, ekonomických, lekárskych atď. vied vrátane „eko - filozofie“, reflektujúcich

predmetnú problematiku – sa menia „kritériá“ ekologickej krízy, reflektovanej filozofiou; v centre pozornosti je požiadavka „rekonštrukcie“ pojmového vyjadrenia „environmentálna kríza.“

6. Vzhľadom na interdisciplinárny pohľad na danú problematiku je jej adekvátnejším vyjadrením mnoho - dimenzionálny fenomén - environmentálneho myslenie v jeho „celku“; t.j. ako celku, ktorý - a toto aj autor habilitačného spisu potvrdzuje – v širších, avšak nie v jedno jednoznačných súvislostiach - reflektuje environmentálnu problematiku ako protirečivý, v mnohom od fenoménu „krízy“ vzdialený civilizačný jav XX. a XXI. storočia.

Preto v súlade s tvrdením autora, by bolo vhodnejšie namiesto pojmu „reflexie ekologickej krízy“, aktualizovať pojem environmentálne myslenie, reflekujúce súčasné ekologické problémy; myslenie samo seba reflekujúce „aj“(?) na úrovni vnútorného protirečenia, nejednotného pohľadu, nejednotných kritérií, oprávňujúcich konštatovať, že nie vždy išlo iba o fenomén „ekologickej krízy“.

Slovom, chápanie environmentálnej krízy v tomto kontexte je sporné, keďže na reflexiách tohto novodobého javu, spojeného s devastáciou životného prostredia a s neuváženou expanziou ľudských činností pri „osvojovaní prírody“, sa zúčastňujú viaceré typy psycho - kognitívnych aktivít, čo v konečnom dôsledku vyvoláva určité „gnozeologické rozpaky“. Ako konštatuje autor habilitačného spisu, „Existenciu a používanie tohto pojmu (environmentálna kríza) však sprevádza aj neustála polemika o jeho oprávnenosti a zmysluplnosti, neraz prezentovaná odmietnutím, spochybňovaním alebo aspoň zľahčovaním faktov, javov a trendov zahrňaných do pojmu ekologickej krízy... Pre autorov, ktorí tento pojem akceptujú a používajú vo svojich textoch, je však zväčša východiskovým bodom, a to nielen pri hľadaní

príčin situácie označovanej týmto pojmom, ale aj pri opisoch možných dôsledkov.... Masívne rozšírenie požívania pojmu ekologickej krízy prispelo k jeho znejasneniu, ale aj k devalvácii"(kapitola 3).

Autorove úsilie smeruje zamedziť „devalváciu“ významu pojmu ekologickej krízy, nakoľko tento pojem - napriek neprofesionálnej interpretácií jeho gnozeologického významu - sa v environmentálnom myslení aktualizuje, pravda –konštatuje autor –zároveň nadobúda nové významy.

Identifikácia „nových významov“ pojmu „ekologická kríza“ v environmentálnom myslení má v habilitačnom spise určenie hlavného cieľa: prispieť k objasneniu – slovami autora - toho, aké významy pojem ekologickej či environmentálnej krízy nadobudol za posledné polstoročie.

Od uvedeného cieľa (predbežne formulovaného na „hypotetických základoch“) sa odvíja štruktúra habilitačného textu, priorita metodologických prístupov: prevažuje v nich princíp historizmu, (rámcovaný komparatívou metódou); ďalej princíp (resp. metóda) historického odstupňovania gnozeologických významov daných pojmov; napokon princíp ideácie novej skutočnosti, nových javov v reflexiách novovznikajúcich pojmov a s tým súvisiacej požiadavky v kauzálnych súvislostiach reflektovať nové situácie, nové javy, korešpondujúce s fenoménom ekologickej krízy; sú to požiadavky, ktoré súvisia s významnými metamorfózami pojmu „ekologická kríza“. Vďaka tejto „kauzálnej súvislosti“ sa konštituovali také „nové“ disciplíny, resp. špecifické formy reflexií ekologických a environmentálnych problémov, ktoré v nových súvislostiach umožňovali hlbší prienik do príčin ich vznikania (eko-filozofia, eko-estika, eko-ekonómia atď').

V tejto súvislostí sa žiada poznamenať, že autor nepriamo oživil (vedome, či náhodne) starý spor o povahе pojmov (v zmysle ich „gnozeologického“, alebo „ontologického“ základu).

Nebola by nefunkčná otázka, ku ktorému variantu sa autor prikláňa aj vzhľadom na predmetnú problematiku habilitačnej práce.

Spor o interpretáciu pojmu „ekologická“ (resp. environmentálna) kríza“ je predmetom hlbších kriticko - analytických reflexií v ďalších kapitolách habilitačného textu v nadväznosti na reálne prebiehajúci proces devastácie životného prostredia a na gnozeologický potenciál pojmeno-kategoriálneho uchopenia tohto negatívneho civilizačného javu XX. a XXI. storočia (kap. II.).

Vyššie autorom identifikovaný „spor“ o interpretáciu predmetného (klúčového) pojmu, je v centre pozornosti nasledujúcej III. kapitole; autor v pomerne širokom „historickom zákose“ sprístupňuje chápanie uvedeného pojmu (do predmetnej reality transformovaného ako fenomén) v interpretácii popredných autorít, ovplyvňujúcich budúce environmentálne reflexie, ktorých cieľom bol (a dodnes je) hľadanie východísk z dramatického problémového zauzlenie vo vzťahoch človeka k prírode a k vlastnému životnému prostrediu.

Tento aspekt problematiky autor demonštruje na analýze autentických textoch významných osobností nedávnej minulosti a premostenie ich ideí do súčasnej, environmentálnymi rizikami ohrozovej reality (Whitova koncepcia krízy identity , rámcovanej kvalitatívne novou sociálno-kultúrnou realitou – demokraciou; analýza historika a metodológika Arnolda J. Toynbeeho, ktorý fenomén krízy v ekologickom kontexte spája už s ranou deľbou práce - lovectvom; podnetná je autorova analýza koncepcie “Princípu zodpovednosti” Hansa Jonasa, ním interpretovanej „výzvy budúcnosti“, zdôrazňujúcej

mať ohľad na vzdialenú budúcnosť v jej globálom ekologickom kontexte; rovnako sú podnetné - a pojem ekologickej krízy o nové dimenzie obohacujúce - iniciatívy „Rímskeho klubu“, varovanie - v prognostickom predstihu – pred hrozbami prichádzajúcej krízy z „produkcie nadprodukcie“, a o nevyhnutej potrebe limitovať rozpínajúce sa činnosti meradlami environmentalistiky; nemožno nespomenúť autorom habilitačnej práce sprostredkované ideí Lavelocka, ktorý krízu v ekologickom kontexte spája s „krízou času“, s naliehavosťou, vyplývajúcou z irreverzibility času, z potreby ho vnímať aj ako etickú kategóriu – prejavovať k nemu úctu a zodpovednosť za jeho „znefunkčnenie“.

V tejto súvislosti považujeme za potrebné vyjadriť autorovi habilitačnej práce rešpekt pred serióznym prístupom k filozofickej produkcií Slovenskej a Českej proveniencie (Šmajs, Hubík, Smolková, Špirko, Odlerová, Kusin, Majzlan a ďalší).

Reflexie predmetnej problematiky autora habilitačného textu vyúsťujú do vysoko kvalitných, originálnych a filozofickou kreativitou nesporne presvedčivo naformulovaných záverečných úvah, v centre pozornosti ktorých boli autorom identifikované (a precízne vyšpecifikované) tie „významové roviny“, ktoré sa výraznejšie podielali resp. podielajú na gnozeologickom obohacovaní pojmu krízy v environmentálnom myslení.

Zároveň boli uvedené „posuny“ v pojme „krízy“ v dôsledku premostenia jeho významov z iných vedeckých disciplín, produkujúcich poznatky z iných, novovznikajúcich javov, udalostí atď. Avšak nie na úkor špecifickej odlišnosti tohto pojmu, obsahujúcom svoj vlastný základ – a tým sú environmentálne témy.

Z tejto „základne“ štartujú a zároveň „pristávajú“ reflexie, súvisiac s ideou krízy, no vždy je táto idea krízy ontologicky zakotvená do praktickej devastácie prírody, životného prostredia.

Povedané metaforickou rečou, kríza má svoj „hromozvod“ - devastáciu (ducha, času a priestoru, činnosti, slobody, samotnej ľudskej bytosti atď.), avšak vždy v súvislosti s devastáciou prírody, z ktorej a do ktorej sa „kríza“ premošťuje, no z ktorej nepozná „únik“; pojem krízy je späť s bezvýchodiskovou situáciou , s limitnou udalosťou, s racionálnym, vyúsťujúcim do iracionality; môže byť späť s časom – kríza času je nenávratná strata času, nakoľko čas má ireverzibilné určenie .

Uvedené „aspekty krízy“ získavajú „plnohodnotný“ význam až v ich „aplikácii“ na vlastnú ontologickú základňu – teda na prírodu, životné prostredie - a teda na svet človeka.

Avšak otázkou – s absenciou odpovede – je, kto určuje tieto a ďalšie možné významy a ich dôsledky?

Sám človek, Príroda, Boh, Transcendentné sily, neidentifikovateľné Spirituálno?

Akú odpoveď by nám ponúkol sám habilitujúci autor?

Záver:

Habilitačná práca Mgr. Richarda Sťahela, PhD. splňa požadované kritériá.

Súhlasím, aby na základe jej úspešnej obhajoby bol

Mgr. Richardovi Sťahelovi, PhD. udelený

titul „*docent*“ v študijnom odbore 2.1.1 filozofia

doc. PhDr. Eva Odlerová, CSc.

ponentka habilitačnej práce

V Trnave 17.2.2017